

*Demokrasi dışında tüm yönetim biçimlerinin savunulacak bir yanı vardır; ancak demokrasi savunulacak bu özelliklerin hiç birini sağlamaz.*

Demokrasi, her şeyden önce, saf haliyle imkansızdır...

Çok eski çağların bir Helen düşüncesi olarak kayda geçmiş düşünceye göre, monarşi demokrasiye, demokrasi aristokrasiye, aristokrasi oligarşiye, oligarşi monarşiye dönüşür:

... → MONARŞİ → DEMOKRASİ → ARİSTOKRASİ → OLİGARŞİ → MONARŞİ → ...

Bu sözcüklerde son ek olarak çıkan «-arşi» ve «-krasi» o çağların Yunancasındaki aynı kavramın biri özne halinden, diğeri fiil halinden kökenlenmiş. İngilizce de, bu kavram «*ruler*» ve «*rule*» ile ifade edilir; bunlara Türkçede köken olarak «düzgünleştiren» ve «düzgünleştirmek» denebilir; yanı sıra «kural koyucu» ve «kural koymak» ya da «belirleyici» «belirlemek» de denebilir; Türkçeye «yönetici» ve «yönetmek» ya da «hükümdar» ve «hükmetmek» olarak çevrilir. Kavram düzgünleştirme, yani gerçeğin eğri büğrülüğünden arındırıp ussallaştırmak, gerçeği yontup ussal hale getirmek, ussal istemenin gerçekleşmesi, yasama, egemenlik gibi çeşitli anlamları içinde barındırır; ancak, aldığı kararları uygulatma gücünde olanın karar alışı, az çok, hepsini karşılar gibidir. Bu bağlamda, bu son ek «karar alan» olarak ya da «karar alma» olarak «irade» ile karşılanabilirmiş gibidir. Ön eklere gelince, «*mon*» «tek»le karşılanabilir. Buna göre, monarşi, iradenin tek olduğu durum oluyor.

Söz konusu olan bireysel irade değil; toplu davranıştan çıkarsanan bir iradedir. Oksijen ve hidrojenin her ikisi de normal koşullarda gazdır, ancak bir araya geldiklerinde ortaya çıkan davranış tamamen farklıdır, uçmazlar, akarlar, sıvıdırlar. Bir biriyle etkileşerek yaşayan iki insanın her birinin davranışı iradi olsa bile, usa bir bütünlük olarak yansıyan toplu davranışlarının kurallı olmaları tanım gereğidir, ancak bu haliyle bir iradeden kaynaklanması mümkün değildir. Toplu davranışa, tutarlı bir tarzda, bir irade atfedebilmek için bunun tek olan birinin iradesi olması gerekir. Dolayısıyla, saçmalanmayacaksa, iki olasılık söz konusudur: Ya tek iradenin olması, yani monarşi, ya da hiç bir iradenin

olmaması, yani anarşi; gayrisinin «-krasi»si ya da «-arşi»si yakıştırmadır.

Toplu davranış, monarşide bile, hiç bir iradeye bağlı olmayan yani anarşik kurallılıklar taşır. Monarşik iradenin tutarlı olarak ifade edilmesi için, iradeye atfedilenin, yönetme olarak düzgünleştirmesi gerekir. Böylece, irade, zamanla olup bitenlerin, irade çerçevesinde olan ya da yönlendirilen bölümüyle sınırlandırılır. Giderek, sınırlandırma parçalanmalara dönüşür. Zamanla olup bitenlerin bazıları bir sınır içinde, bazıları diğer sınırlar içinde kalır. Böylece, irade, bir sınırla bağıntılı bir irade ve diğer sınırlarla bağıntılı diğer iradeler olarak parçalanır. Böylece, zihinde, her iradeye tekabül eden bir konum belirir. Artık, tek bir irade değil, bir iradeler örgüsü söz konusu olur. Bu örgü, mekanik olarak kavranarak bir düzenekte birleştirilmiş unsurlardan oluşan bir mekanizmaya ya da organik olarak kavranarak organlardan oluşan bir organizmaya yorulur olur. Bununla birlikte, «-krasi» ya da «-arşi» yakıştırmalarının ussal temeli oluşur.

Toplu davranışın iradi olduğunun ve bu iradenin konumlarla parçalanmış olduğunun düşünülmesiyle, irade sorunu, konumları kimlerin dolduracağına belirlenmesi sorununa dönüşür. Tek tek kararları kimin alacağı her ne kadar geri plana itilse de, sağlama yapıldığında kullanılacak temel belirleyici olarak yerini korur; bununla birlikte, artık bir karar alındığında, o karar, o kararı alanın kararı olarak değil de, o kararı alanı belirleyen kararı olarak yorumlanarak, zihni bir kayma yapılagelir. Bu kaymayla, konumların kimler tarafından doldurulacağını belirleyen, kararı almış sayılacağından, tüm sorun konumların doldurulmasının belirlenmesi sorununa, yani seçim sorununa indirgenmiş olur. Seçim sorunuyla birlikte, en azından, iki sorun daha belirir: Bir konuma gelen, o konuma onu getirenin çıkar ve düşünceleriyle çelişik kararlar alırsa, başına ne geleceği, ihanetin cezalandırılıp cezalandırılmayacağı, yani sorumluluk sorunu ve böyle alınmış kararın ne denli bağlayıcı olması gerektiği, yani meşruiyet sorunu. Seçim, sorumluluk ve meşruiyet sorunlarıyla, toplu davranış iradi olarak düşünölmeye başlanır ve sadece bu sorunların çözümlenmesiyle yönetim sorunu çözümlenmiş sayılır olur.

«Organ» sözcüğü organik kavrayıştan mekanik kavrayışa kaymalara müsade edecek tarzda

kullanılırsa, idari organları oluşturacak aktörlerin belirlenmesi sorunu, burjuva ya da sivil de denilen kentsel toplum ile ortaya çıkar ve burjuva sorundur; bir sorun olarak düşünülmesi zihni burjuva bir akıl olarak sınırlandırmadır. Bu burjuvalıkla düşünme sürdürülürse, burjuva zihnin sığ bir kipinde, yönetim biçimi sorunu organizmanın bir organı olarak başının seçimi, sorumluluğu ve meşruiyeti sorununa indirgenir. Ancak bu sorunla, monarşi, tanımsal olarak karşıtlık içinde olduğu anarşiyle, ya da pratikte karşıtlık içinde olduğu demokrasi, aristokrasi ve oligarşiyle değil de, cumhuriyetle karşıtlık içinde düşünülür olur. Buna göre, yönetim biçimi, yönetimin başı irsi olarak belirleniyorsa monarşidir, yok eğer insanlar arasından her hangi biri irsi bir nedene dayanmadan yönetimin başına gelebiliyorsa cumhuriyettir. İrsi bir nedene dayanmasa da, yetkileri bir süreliğineyse de, her konuda tek başına sorumsuzca karar alma meşruiyeti bulunuyorsa, o süre için söz konusu olan monarşidir. Monarşinin bu karmaşık karşıtlık kombinasyonlarından arınmış olarak, bu nitelikli yönetimin başına, monark yerine imparator (buyurgan), diktatör (dikte eden) ya da tiran denir, ve yönetim tarzına imparatorluk, diktatörlük ya da tiranlık denir olmuştur. Cumhuriyetler diktatör ve tiran çıkarırlar. Ancak, aynı şey demokrasiler için de geçerlidir.

Eski Helen kentsel yönetim düşüncesi yeniden formüle edilirse, sanki tiranlıkla demokrasi, biri diğeriyle birlikte olamazmışcasına, döngüsel bir zamansal ardışıklık içinden bir birinden ayrıktır:

... → TIRANLIK → DEMOKRASİ → ARİSTOKRASİ → OLİGARŞİ → TIRANLIK → ...

Tiranlık ve demokrasinin ayrıklığı, çözümlenmenin tek bir karar süreci üzerinden yürütülmesi sığığından kaynaklanır. Buna göre, karar tek, sorumluluk taşımayan, tartışmasız bir tiran tarafından alınıyorsa tiranlık, halk oylamasıyla alınıyorsa demokrasi, konusunda en iyi olan biri tarafından alınıyorsa aristokrasi, az sayıda insandan oluşan bir zümreden biri, zümredekilerin olası tepkilerini de kale alarak, ancak zümre dışındakileri umursamadan karar alıyorsa oligarşi söz konusudur. Ancak, varolan tek bir karar değil karar örgüleri silsileleridir. Hal böyle olunca, tüm kararlar yöneticinin seçimi kararına indirgenip, tek bir karar olarak değerlendirilerek, yönetim biçimleri türleri ayrıklaştırılır. Bu tür bir düşünüşün

sırlığı aleni olmasına karşın, kuramlar sıklıkla buna dayandırılır. Yönetici hangi yöntemle belirlenirse belirlensin, tek, sorumsuz ve tam yetkili olduğunda tiran olur.

Yönetim biçimleri arasındaki farklılıklar, tek bir karar alma sürecinin tahliline dayandırılmaz. Organlarda yer alacak insanların seçimi ve yaptıklarının hangi sınırlarla meşruiyeti bulunduğu, o konunun gerektirdiği özellikler bakımından ne denli iyi olduğuna bağlıysa ve meşru kararlarında tam sorumsuz ise aristokrasi bulunur. Yok eğer, ne denli iyi olduğuna değil, dayatma gücüne bağlı olarak konum ve meşruiyet sağlanıyorsa oligarşi söz konusu olur. Demokrasi saf haliyle anarşidir ve doğrudan demokrasi de olduğu üzere her karar için oylama yapılır ve hiç bir karar tek tek insanlardan herhangi birinin iradesine bağlı değildir. Demokrasi dışında tüm yönetim biçimlerinin savunulacak bir yanı vardır. Tiranlık istikrar getirir, aristokrasi işlerin en iyi yapılmasını sağlar, oligarşi geleneklerde kendini dışa vuran ve nesilleri aşan tecrübe birikimini en iyi değerlendirir. Demokrasi savunulacak bu özelliklerin hiç birini sağlamaz: Sürekli istikrarsızlık üretir; unutkan, bir saniye öncesini bile hatırlamaz, hiç birşeyden ders almaz; en vahimi de, insanların her birinin iyi olduğu konular vardır, ancak demokratik kararlarda bunlar istisnai kalır ve en iyi olanların değil vasatın dediği olur. Her insan, kendisinin iyi olduğu konularda demokratik kararların ne denli berbat olduğunu aleni olarak görür.

İdeal koşullarda kuramsal olarak, yani ideal olarak, en iyi yönetim biçimi aristokrasidir; hangi yönetim biçimi olursa olsun, ideal aristokrasiye yakınsarsa, o denli iyi bir yönetim biçimidir diye düşünülebilir. Demokrat burjuvalar «aristokrasi»nin anlamını değiştirip, seçkinler rejimi olarak oligarşi yerine kullanmıştır ve «aristokrasi» sözcüğü yaygın olarak bu anlamda kullanılır olmuştur. Bu, pek de temelsiz değildir. İdeal bir aristokrasi bulunsa bile bu stabil değildir. Pratikte, aristokrasi, konumların sağladığı olanaklardan yararlanmak isteyenlerin, önce göstergelerde tahrifat yaparak, yani çarpıtmayla, giderek açık açık zorlamayla o konumlara gelmeleriyle oligarşiye dönüşür ve oligarşi konumların ırsi olarak elden ele geçmesiyle sürüp gider. Ancak oligarşi, oligarşik zümre içindekilere de dayatma gücüne kavuşmuş birinin tiranlaşmasıyla tiranlığa dönüşür. Tiranlık ancak insanların büyük çoğunluğunun desteğiyle devrilebilir ki bu da demokrasiye yol açar. Demokrasi ise diğer üç

yönetim biçimine de dönüşmeye meyillidir. Ancak, ideal koşullarda en iyi yönetim biçimi olan aristokrasiye dönüşeceği beklenebilmiştir.

Bu stabil olmayan salınımlardan çıkış, her dört yönetim biçiminin temel özellikleri alınarak birleştirilmesiyle denenmiştir. Bu denemeler çerçevesinde, (aristokratik ve oligarşik niteliklere haiz organlar oluşmasına neden olacak tarzda) organların, tecrübe ve yetenekleri açığa çıkaracak biçimde özerkleştirilmesine çalışılmış, ancak sorumluluk ve meşruiyetlerinin sınırlarının belirlenmesi, bu organların kendisine bırakılmayıp, denetimlerinin organların dışına taşınması düşünülmüştür. İstikrar için, yönetimin başına tiranca yetkiler sağlansa da, yönetimde kalma süresinin sınırlandırılması ve bu süre bitince yönetimde yaptıklarından sorumlu tutulup, meşru olmayan karar ve eylemlerinden dolayı (öyle siyasal değil) cezai sorumluluk yüklenir duruma getirilmesi denenmiştir. Organların neler olacağını, nasıl işleyeceğini demokratik kararlara bağlanmasının, denetimin demokratik kararlara ya da demokratik olarak saptanmış kurullarla yapılmasının yolları aranmıştır. Bu bileşik yönetim tarzı, burjuvalarca «demokrasi» olarak adlandırılmıştır.

Burjuva demokrasininin ne kuramı ne de pratiği tektir. Kıyısında köşesinde kısmi ya da genel halk oylaması bulunan tüm bileşik yönetim biçimleri demokrasi olarak kuramlaştırılabilmiştir. Burjuva demokrasisinde arzulanan özelliklerin hemen hepsini taşıyan A.B.D.'deki dışında, cumhuriyet olan, stabil bir demokrasi pratiği pek görülmemektedir. İngiltere'deki demokrasi, cumhuriyet değil, monarşi olmasına karşın, stabil olduğu düşünülebilir. Gerek A.B.D.'de, gerekse İngiltere'de, siyaset seçkinlerini yetiştiren oligarşik nitelikli aileler ve aristokratik nitelikli kurumlar yerleşiktir. Özerk kurumların yanı sıra yönetimin her kademesinde seçilmişlerin kolay kolay değiştirmedikleri özerk konumlar gözlenebilir. Batı'da bu iki ülke dışındaki tecrübelerin, hemen hemen tümü, garabetlerle doludur, çok genç olmasına karşın kendini yoketmeye başlamıştır bile.

Türkiye'de, ikinci dünya savaşı sonrası gelişen demokrasi tecrübesinde, üç kurumun özerkliği, demokrasinin süreklilişmesinde temel dayanak olmuştur: Ordunun, üniversitenin ve yargının. Burjuva demokrasisi bağlamında, en önemli sorun, bunların meşruiyet sınırları

ve sorumlulukları konularında *demosun* denetimine açık olmamaları sorunu olarak sunulur. Özellikle, ordunun, liyakata dayalı olarak değil de demokratik olarak seçilen kurumlara müdahale etmesi, hatta zaman zaman onları tasfiye edip, işlevlerini üstlendiği eleştiri konusu olmuş. 12 Mart ve 12 Eylül ile ordunun seçkinlerinin faşizan nitelikli oligarşik bir yönetim kurdukları konusunda gözlem ve yaşantılar ortadır. Ancak, bu ordunun özerkliğinden değil, yabancı bağıntılarının ve yerli sermaye ve iktidar odaklarının etkilerden bağımsızlaşamayışından kaynaklanmış gibidir ve milli ordu olarak, liyakata dayalı oluşup gelişmiş olan ordunun bizzat kendisinin bu tür faşizan girişimlerin çözülmesindeki katkısı da yadsınacak gibi değildir. Ordunun denetiminin (nasıl davranacağını her isteyen belirlemeye kalkması ya da neyin nasıl yapıldığına her isteyen gözlemci ya da müdahil olarak burnunu sokması biçiminde değil, ordudakilerin yaptıklarının sonuçları ve etkileri itibariyle yargılanabilmesi anlamında denetiminin) güçlendirilmesinin yanı sıra, gerek yabancı kurumlardan, gerekse ülkedeki sermaye ve iktidar yoğunlaşmalarından özerkliğinin artırılması, orduyu bu tür faşizan girişimlere alet olarak kullanılmaya kalkanları engelleyecektir.

Türkiye’de demokrasinin temel sorunu, özerk olması gereken kurumların özerk olması değil; faşist seçilmişlerin ya da (yerli ve yabancı bileşenleriyle) bunların seçilmesinde etkin olan sınıfın bu özerk kurumları liyakattan arındırıp, «demokratikleştirme» girişimleridir. Demokrasiyi açık tiranlığa ya da oligarşiye sürükleyecek olan bu tür «demokratikleştirme» girişimleriyle «demokrasi havarisi» faşistler, bir yandan burjuva demokrasinin gelişmesini engellerken, diğer yandan, kentle, burjuvalarla yoğunlaşan sömürü ve israfın aşılması doğrultusunda ortaya çıkan insani, devrimci tepkinin yönünü şaşırır. Böyle faşizan etkilerle, özellikle 1970’lerde, insani, devrimci tepki, yönünü şaşırıp, her türlü kötülüğün kaynağı olarak, mesihin, gelip öldürdükten sonra, etini parçalayıp herkese dağıtacağı Leviathan gibi gördürüldükleri «devlet»in varlığının somutlaştığı kurumlar olarak yorumlanan özerk kurumlara karşı yöneldi. O zamanlar, karşı çıkılması gereken bu tür «demokratikleştirme»lermiş, savunulması ve geliştirilmesi gereken «özerklik»lermiş ve bunların ötesindeyse talep edilecek olan demokratik denetimmiş gibidir. Şimdi bakıldığında,

saf ve ideal haliyle bir imkansızlıkken «demokrasi demokrasi» diye tutturanların ardından saf saf gitmektense, Nietzsche'den esinle «efendim, yanılmıyor olmanız olası mı?» diye sorulmalıydı gibi gözüküyor. Peki, şimdi, bakmakla kalamayacağımız, içinde yaşadığımız şimdi, durum farklı mı? Üniversite'ye bulaşmaya kalkışan ecnebi fonları ve yerli sermayedarı, orduya, yargıya karışmaya çalışan seçilmişleri, ecnebi kurum ve kuruluşların temsilcilerini haklı gören saftiriklerin hata yapmamalarının olası olmadığını hatırlamalarının vakti gelmedi mi? Birşeyler yapılacaksa, üniversitelerin, ordunun, yargının özerkliği yok edilmeye mi çalışılmalı, yoksa bunların tecrübelerinden istifade ederek, medyadan köy işlerine kadar her alanda, kurumsal çerçevesi demokratik olarak belirlenip dönüştürülecek, demokratik denetime açık olacak biçimde, özerk kurumların geliştirilmesine mi? Konumlara her isteyen gücü yettiğinde mi gelmelidir,yoksa en uygun olanların gelmesi için mi ne yapmak gerekiyorsa yapılmalıdır?

Türkali Mah., Beşiktaş